



A study with regard to the effect of sport on social values

Sporun toplumsal değerler üzerindeki etkisi hakkında bir çalışma

Engin Işık Abanoz¹
Fikret Soyer²

Abstract

This work deals with the relationship between social values and sociological function of sport which is a social issue with all its aspects. Sport, both affects and being affected by social structure and processes. In this respect, this work aims to discuss current situation about the relationship between sport and social values. This discussion is starts with the sport's role on the production of moral values and then focuses a breakthrough which occurred at sport's affects on social values. Accordingly, industrialization of sport, brings with it the aim of win as an highest value. This position of the aim of win, exulcerated sport's moral values, especially fair play. Therefore, according to this work's claim, social values being affected in a bad manner by sport activities.

Keywords: Sport; Sport Moral; Social Values; Industrial Sport.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

Özet

Bu çalışmada, her yönüyle toplumsal bir mesele olan sporun sosyolojik işlevinin toplumsal değerlerle ilişkisi konu edilmektedir. Bu bağlamda, toplumsal yapı ve süreçlerden etkilendiği kadar toplumun üzerinde de etkili olan sporun toplumsal değerler ile olan ilişkisinde günümüzde hangi noktada olduğunu tartışmak amaçlanmaktadır. Sporun ahlâki değerlerin üretiminde nasıl bir rol oynadığı ve oynayabileceği ile başlatılan söz konusu tartışma, sporun toplumsal değerler üzerindeki etkisinde yaşanan bir kırılmaya odaklanmaktadır. Buna göre sporun endüstriyelleşmesi, kazanma hedefinin en üst değer olmasını beraberinde getirmiştir. Kazanmanın bu konuma gelmesi, *fair play* başta olmak üzere spordaki ahlâki değerlerin hemen hepsini aşındırmış ve bu durum da toplumdaki değerleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Spor; Spor Ahlâkı; Toplumsal Değerler; Endüstriyel Spor.

1. Giriş

Spor sözcüğü ile ifade edilen fenomen, bedeni ve bedensel faaliyetleri aşan, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel bir varlık alanına denk düşmektedir (Erdemli, 2008). Bu nedenle sporu bahsi geçen bilim dalları ve varlık alanı türleri uyarınca belli sorunsallar etrafında değerlendirmek ve incelemek mümkündür. Daha kapsamlı bir ifade ile sporu, doğrudan doğruya biyolojik, tıbbî açıdan ele alırken dahi sosyolojik bir perspektife şu ya da bu ölçüde ihtiyaç duyarız.

¹ Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, enginabanoz@hotmail.com

² Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, fikretsoyer@gmail.com

Çünkü her şeyden önce spor, “toplumsal olarak inşa edilmiştir” (Talimciler, 2015) ve herhangi bir bağlamda ve herhangi bir biçimde spordan bahsederken sporla bireysel ilişkinin toplumsal açıdan neye karşılık geldiğini, sporun toplumda nasıl bir konum işgal ettiğini ve nihayet sportif süreçlerin topluma nasıl etkide bulunduğunu göz önünde bulundurmamak pek çok açıdan yol gösterici olabilmektedir. Toplumsal ilişkiler, sporun hem ortaya çıkmasında hem de değişmesinde, biçim almasında büyük oranda etkili olduğu gibi (Kale, 1994) spor da toplum üzerinde etkilidir; sporun, zamanla toplumsallık kazanıp geniş kitlelere ulaşması bunun net göstergelerinden birisidir (Küçük & Acet, 2002). İşte bu çalışma da sporun toplumsal değerler üzerindeki etkilerini ve bu etkilerinde tarihsel süreçte nitelik açısından yaşanan kırılmaları konu etmektedir.

Toplumsal olarak inşa edilmiş olan spor üzerinden bir “değerler transferi” söz konusudur (Talimciler, 2015). Bu değerler transferinin bir yönü toplumsal değerlerin spora geçmesi iken diğer yönü, tersi biçimde, spordaki değerlerin, bir nevi sportif değerlerin, topluma geçmesidir. Bu ilişki biçimi, birbiriyle epey iç içe geçmiş bir niteliğe sahiptir. Sporu, toplumun ve toplumsal değerlerin bir modeli olarak düşünebileceğimiz gibi toplumu da spor alanındaki görünümünün bir yansıması olarak düşünebiliriz. Nitekim Norbert Elias, sporu hem ‘toplumu tanımanın bir laboratuvarı’ olarak hem de ‘modernitenin özgün bir laboratuvarı’ olarak değerlendirmiştir (Amman, 2000). Ancak bu noktada sporun toplumsal olarak inşa edilmiş olmasından dolayı toplumda üretilen ve topluma ait olan değerlerin spor alanına geçişi değil de spordan topluma doğru gerçekleşen değerler transferi çok daha çetrefilli bir inceleme alanı olma niteliği taşımaktadır. Çünkü spor zaten toplumda inşa edilmiş olduğundan dolayı onun, gerek işlevsel gerek niteliksel sınırları, en nihayetinde toplumsallığın imkânları ve ölçütleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Toplumun bir ürünü olduğu ve toplumsal ilişkiler, ihtiyaçlar, süreçler gibi etmenlerle ortaya çıkıp yeniden ve yeniden varlığı yine toplum tarafından üretildiği için spor alanı, toplumsal belirlenimler tarafından domine edilmektedir (Kale, 1994). Ve bu etki böylesine belirgin olduğu için toplumdan spora doğru geçen değerler transferinin izini sürmek, görece, güzergâhı daha net bir iş mahiyeti taşımaktadır. Buna karşın, toplumsal bir ürün ve fenomen olarak sporun varlığının temeli ve koşulu olan yapıyı etkileme düzeyi ve biçimi, toplumdan spora doğru gerçekleşen değer transferi kadar belirgin değildir. Görece daha belirsiz olan bu olgu, sporun toplumu nasıl etkilediği gibi son derece genel ve bir o kadar da önemli soruda somutlaşmaktadır. Tek bir çalışmada, hele ki bir makalede hakkıyla ve tüm yönleriyle cevaplanamayacak olan bu soru, etki alanı “toplumsal değerler” ile sınırlanmış bir şekilde ele alınacaktır bu çalışmada.

Toplumsal değerlere ilişkin sosyolojik bir çerçeve çizip esas tartışma problemimize geçmeden önce bu çalışmada spor ile neyin kastedildiğine kısaca değinmemiz gerekmektedir. Spor sözcüğü ile sportif faaliyetlerde bulunmaya gönderme yapılabildiği gibi; spor müsabakaları da kastedilebilmektedir. Bu sınıflandırmanın her iki unsuru için de bir “profesyonel-amatör” bölünmesi bulunmaktadır. Öyleyse amatör sportif faaliyet - profesyonel sportif faaliyet ve amatör spor müsabakası - profesyonel spor müsabakası şeklinde bir farklılaşma bulunmaktadır. Bu çalışmada, sporun sosyolojik anlamını ve etkilerinin konu edildiği bölümlerde “spor” sözcüğü ile amatör ve profesyonel olmak üzere hem sportif faaliyetleri hem spor müsabakaları kastedilmiştir. Ancak sporun toplumsal değerler üretmesinde yaşanan kırılmalarının değerlendirileceği bölümde anahtar kavramlar “ne olursa olsun kazanmak”, “spordaki ahlâki değerler” gibi unsurlar olduğundan dolaydır ki burada “spor” derken esas olarak müsabaka anlamındaki ve profesyonelleşmiş olan spora gönderme yapılmıştır.

2. Toplumsal Değerler, Spor Ahlâki ve Sporun Toplumsal Etkileri

Değer kavramı başta felsefe ve sosyoloji alanında olmak üzere sosyal bilimlerde sıkça işlenen, tartışılan bir konudur. Znaniecki, bu kavramı sosyal bilimlerde ilk kez kullanan kişidir ve Latince “valare” kökünden türetilen değer kavramı, “kıymetli olma” ya da “güçlü olma” anlamlarını işaret etmektedir (Bilgin, 1995). Bu çerçeveden hareketle düşünüldüğünde, toplumsal değerlerin, toplumun kıymet verdiği davranış ve düşünceler biçimi olarak ele alınabileceği ortaya çıkmaktadır. Çünkü değer, kişilerin bireysel eylem pratikleri ve tavırları ile bilişsel süreçleri üzerinde etkin iken,

aynı zamanda kişilerin içerisinde yaşadıkları toplumun kültürel kodlarıyla da iç içedir ve bu kodları yansıtmaktadır (Özgüven, 1994).

Değer kavramı üzerine çok sayıda tanımlama ve yorum mevcuttur. Özellikle felsefenin sınırları içerisinde değerler konusu genişçe işlenmiştir. Felsefi açıdan, insanın yaşamına doğrudan etki eden olumlu ya da olumsuz, maddi veya manevi her şeyin değer kavramı ile ilişkili olduğu savı bir adım öne çıkmaktadır. Bu sava göre bir insanın bir şeylere inanması veya inanmaması, tutkuları, hedefleri, ilgi alanları, çıkarları, sözünde durup durmadığı, sevgi ve nefret hisleri, saygı kavramına nasıl yaklaştığı ve bu kavramdan ne anladığı gibi birçok nitelik üzerinde belirleyici olan unsurdur değer mefhumu (Mengüşoğlu, 1983).

Değer kavramının sosyolojik yorumlanması ise özetle, kişilere ve gruba yarar sağlayan, kişiyi mensubu olduğu grupta istenir/arzu edilir bir pozisyona yükseltme işlevi olan, bireyin ve grubun ortak beğenilerine hitap eden her şey olarak ifade edilmektedir. Değer, nesnenin kendisinde değil, o nesneye atfedilen anlamdadır. Buradan hareketle, örneğin eğitim süreci bir değer olarak kabul edilirken, en az eğitimin kendisi kadar kişilerin kendileri de başlı başına bir değer olarak kabul edilebilmektedir (Fichter, 1990). Toplumlarda özel kişi veya tüzel kişi olsun “genel geçer olan değerlerin farkındalığı ve hayata geçirilmesi” son derece önemlidir (Onbaşlı, 2002). Çünkü “değer” ifadesi ile insanların davranışlarına yön veren, kararlara, eleştirilere, tutumlara yol gösteren “dürüstlük ve kişiliği belirleyen ilkeler, inançlar ve yaşam görüşü”ne gönderme yapılmaktadır (Halstead, 1996).

Değerler, kişilerin yaşam pratiklerindeki eylemlerinde rehber işlevi gördüğünden her birey, yaşadığı topluma göre kendisi için belli değerler oluşturur, belli değerlere uyum sağlar ve kimi değerleri de benimser ve o değerlerle hareket eder. İnşâ edilen bu değerler, kişinin toplumdaki diğer üyelerle ortaklaştığı kültür tarafından belirlenmekte ve biçimlendirilmektedir (Bradshaw; Healey; Smith, 2001). Yani toplumdan ve içerisinde bulunulan kültürden tamamen ayrı bir değer sisteminin bireylerce benimsenmesi mümkün değildir. Değerler, tarihsel birikimin de etkisi ile karşılıklı ve karmaşık süreçler sonucunda hem yerleşiklik kazanır hem de benimsenirler. Bu noktada her değer az ya da çok ama mutlaka toplumsal olduğunu ve hem bu durumu vurgulamak hem de yerleşiklik kazanarak bireyleri etkileyen değerleri de kast etmek amacıyla “toplumsal değer” kavramının bu çalışmada benimsendiğini belirtmek gerekir. Ancak değer kavramı öğretilebilir ve öğrenilebilir olgulardan oluşmaktadır. Bireylerin şekillendirilmelerinde etkin unsurlardan birisi olan değerlerin, amaca uygun olarak nasıl araçsallaştırılabileceği üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar doğrultusunda, insani niteliklerden olan sevgi duyma, saygı gösterme, dürüstlük, hoşgörü gibi konularda bireyi geliştirmeyi merkezine alan belli eğitim programları geliştirilmiştir. Dolayısıyla değerler, yaşam pratiğinin içerisine dâhil edilerek kavranır hâle getirilebilmekte ve yalnızca bilişsel süreçlerden ibaret olmayıp yaşamın içinden uygulamaları kapsayan bir eğitim programıyla da kişilere kazandırılabilir (Dökmen, 2002). Değerlerin bu özelliği sporun, sportif değerlerin toplum ve toplumsal değerlere yönelik etkisinin incelenmesinde son derece önemli bir husustur.

Toplumsal değerler sporla ilişkili bir biçimde değerlendirildiğinde sportif değerlerin ne olduğu ile işe başlamanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sportif değerler ifadesi ile kastedilen, “sporcular, hakemler, antrenörler, gençlik çalışanları, liderler, seyirciler ve diğer tüm paydaşların nasıl davranacaklarına kılavuzluk yapacak olan yazılı ve yazılı olmayan ilke, kural ve yasalar”dır (Demirhan, 2014). Spora ilişkin yazılı ya da yazılı olmayan ilkelere, kurallara ve yasalara ne derece yakın ne derece uzak olunduğunun anlaşılabilmesini sağlayan husus ise “spor ahlâkı”dır. Sportif değerlerin toplumsal değerlerle olan ilişkisi, spor ahlâkına yüklenen anlamlar ve bu anlamların uygulamada nasıl bir görünüme sahip olduğu meselesi ile doğrudan ilgilidir. Spordan topluma değerler transferini incelemek için spor ahlâkı son derece faydalı ve kullanışlıdır.

Mehmet Şahin (1998), spor ahlâkının neyi konu edindiğini, ne üzerinde çalışma yaptığını şu şekilde belirtmektedir:

“Spor ahlakının felsefesi ahlaksal spor uygulamalarının bir kuramıdır. Bundan dolayıdır ki temel olarak sporun bütün kültürel hayat içerisindeki konumu araştırılır. Spor faaliyetlerinin ahlaksal itici güce sahip insanlık bir uygulama olduğuna ve sportif davranışın ahlaksal eylemler bakımından kendine uygunluğu doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğinin ciddiyetine dikkat çekilir. Spor ahlak felsefesinin büsbütün değil de sadece göreceli özerk olması, bir yandan genel ahlak (ahlak felsefesi) olmaksızın olamayacağı, öte yandan da temel oluşturmasına rağmen şu veya bu biçimde ahlaksal spor uygulamaları araştırmalarını hedefleyen diğer bilimlerin yarışlarını işlemesinden kaynaklanıyor. Spor ahlakı, kaçınılmaz bir biçimde var olma hakkını zedelemeyen felsefi ve tekil bilimsel araştırmalara bağlıdır.”

Bu alıntıdan da anlaşıldığı üzere sportif davranışların spor alanı çerçevesinde değerlendirilebilecek belli ahlâki ölçütleri bulunmaktadır ve bu ölçütler sporun kültürel hayat içerisindeki yerinin araştırılmasında yol gösterici bir işlev üstlenmektedir. Spor ahlâkının göreceli özerkliğine rağmen genel ahlâk felsefesi ile de birbirinden ayrı düşünülemez olan karakterinden dolayı spor ahlâkına dair daha ayrıntılı bir çerçeve çizilebilir adına genel ahlâktan yola çıkmak iyi bir tutamak noktası olabilir. Burada Immanuel Kant’ın “iyi niyet”e yönelik yaklaşımı, genel ahlâka dair son derece önemli bir referans noktasıdır. Kant’a göre iyi niyet ya da iyi isteme, amaçlardan, başarılabaklardan ya da olası etkilerden bağımsız olarak kendi başına iyi olandır ve bu da Kant’a göre ahlâkın temeli olarak işlev görmektedir (Kant, 1982). Amaçtan ya da sonuçtan bağımsız bir pratiğin ahlâkî açıdan sporda görünümü, bu çalışma için son derece önemlidir. Şahin (1998) de Kant’ın “Eyleminin maksimi (kuralı) sanki senin iradenle genel bir doğa yasası olacaktı gibi eylemde bulun” sözünü alıntılıyarak bir sporcu için de bunun karşılığının “kimseyi aldatmayacak şekilde yarış” olduğunu ifade etmekte ve dürüst oyunun gerçekleşmesi durumunda kimsenin amacının başkası ile çelişmeyeceğini eklemektedir. “Dürüst oyun” ibaresinden hareketle, sporcunun kimseyi aldatmadan yarışması hâli, “Fair Play” kavramını da çalışmamızın kapsamına dâhil etmektedir.

Uluslararası Fair Play Komisyonu deklarasyonuna göre Fair Play “kendine, rakibine, takım arkadaşlarına, müsabakanın hakemlerine, seyirci ve kamuoyuna saygıya dayanan bir hayat görüşüdür” ve buna göre “her ne pahasına olursa olsun kazanma/başarılı olma” reddedilmektedir (Şahin, 1998). Erdoğan Arıpınar ve Bilge Donuk’un (2011) ortak çalışması olan *Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar* kitabının başlangıcında yer alan Fair Play üzerine derlenen düşüncelerde, dönemin Gençlik ve Spor Genel Müdürü Yunus Akgül’ün ifadeleri de çalışmamız açısından iyi bir örnektir. Burada, Akgül, spordaki ahlâkî değerlerin başında Fair Play’in geldiğini ve bu olgunun sonradan keşfedilmiş olan bir oyun kuralı değil, bilakis “oyunun özü, ruhu, kendisi” olduğunu ifade etmektedir. Yani Kant’ı da hatırlayarak şunu ifade etmek mümkündür: Fair Play, yani âdil ve dürüst bir biçimde oynamak, spor için araçsal bir değer taşımaz, bu değer, sporun tam da özü ve kendisidir.

Toplumsal değerler ile sportif değerlerin ilişkisini ve Fair Play’in spor için taşıdığı önemi göz önünde bulundurarak sporun toplumsal işlevlerine daha ayrıntılı bir biçimde bakmak yerinde olacaktır. Bedensel aktiviteden ibaret olma sınırlarının ötesine geçmiş bir alan olduğu daha önce de ifade edilen spor, günümüzde toplumsal yaşamın tüm yönlerini gerek olumlu gerek olumsuz açıdan etkileyebilme potansiyeline sahip bulunmaktadır (İmamoğlu, 1992). Çağımızın yaşam koşullarının özellikle büyük kentlerde bedensel hareketi kısıtlaması sonucunda insanın doğadan kopması ile birlikte bedensel faaliyetlerin sağlıklı olmak açısından önem kazandığı aşîkârdır. Kişinin bireysel anlamda belli bir düzen içerisinde zinde olmak amacıyla gerçekleştirdiği bu sportif faaliyetlerin dahi toplumsal ve kültürel bir karşılığı olduğunu unutmamak önemlidir. Bu durumu açıklayabilmek üzere sportif faaliyetlerde bulunuyor olmanın ne anlama geldiğine bakmak yerinde olacaktır. Hem çocuklar (Kerkez, 2012) hem de cinsiyetler arasında (Bayar, 2003) yapılan çalışmalar göstermektedir ki, sportif faaliyetlerde bulunanlar ile sportif faaliyetlerden görece daha uzak bir yaşam pratiğini benimseyenler arasında, şu açılardan farklılıklar görülmektedir: Ahlâki, algısal, beden ve ruh sağlığı,

olgunlaşma, kişilik gelişimi, statü sahibi olma ve kendine güven kazanma. Sportif faaliyetlere yaşam pratiklerinde bir alan açmış kişilerin lehine olan tüm bu değişkenler, bireysel alanla ve belli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen rutin sportif faaliyetlerin dahi geniş bir etki alanının olduğunu göstermektedir.

Kökleri Antik Yunan'daki bedensel aktivitelere, jimnastiğe kadar dayanan (Golden, 2003) ama yapılış amacı itibarıyla çağımızın koşullarının dayattığı kimi durumlardan dolayı farklılık arz eden sportif faaliyetlerde bulunma olgusunun yanı sıra çalışmamızla esas ilgili olan profesyonel spora, müsabakalara baktığımızda spor fenomeninin çok daha fazla toplumsal sonuçları olduğunu görmemiz mümkün olmaktadır. Sözelimi bir spor müsabakasında dayanışma, kenetlenme, uyum sağlama, rekabet ve mücadele gücü kazanma gibi niteliklerin ortaya çıktığını, bunlardan hareketle de spor müsabakalarının bireyleri ve toplumu olumlu yönde etkileyen bir kültürel olgu olarak değerlendirildiğini (Erkal; Ayan; Güven,1998) görmek mümkündür. Bu durum, tarihsel süreç içerisinde sporun bir eğitim aracı olarak değerlendirilmiş olması durumu ile uyumludur. Sporun bu şekilde değerlendirilmesinde kişilerin kendilerine olan güvenlerinin artırılması, sorumluluk bilincinin yerleştirilmesi ve yaratıcılık kapasitesinin genişletilmesi gibi amaçlar da yer almaktadır (Grössing, 1991).

Bireysel bazda spor, kişilerin rutin yaşam pratiğinden uzaklaşmasına olanak sağlamakla birlikte, bilinen zihinsel ve bedensel faydaları da düşünüldüğünde genel anlamda olumlu sonuçları beraberinde getirme potansiyeli olan bir uğraşı alanıdır. Kişiler, içerisine doğdukları çevrenin öngördüğü sınırlarla şekillenmeye zorlandıkları için, spor, doğası gereği bu sınırların dışına çıkmayı mümkün kılan bir niteliğin de temsilidir. Çağımızda iş hayatının ve kültürün, çizdiği sınırlar ile yarattığı baskı düşünüldüğünde, spor bu baskı ortamının kırıldığı bir ortam sunması açısından değerlidir (Demirbolat, 1988). Az önce değinilen, sporun olumlu katkıları, işlevselci kuramcıların savunduğu tezlerdir. Ancak bunun haricinde çatışmacı ve eleştirel kuramlar da bulunmaktadır. Coakley'e (2001) göre çatışmacı kuramcılar sporun toplum üzerindeki milliyetçilik, cinsiyetçilik, yabancılaşma, militarizm, sömürü ve kontrol, toplumsal yalıtma ve ticarileşme gibi etkilerine yoğunlaşırlar. Eleştirel kuramcılar ise sporu insanların yaratmış olduğu hususuna odaklanarak, hem işlevselci hem de çatışmacı görüşlerin yerine göre haklı olduğunu ifade etmeleri ve spor-toplum ilişkisinin dinamik ve değişken doğasına vurgu yapmaları söz konusudur (Coakley, 2001). Erol Mutlu (1996), sporun, ama özellikle de takım sporlarının aidiyet duygusunun geliştirilmesine, kimlik oluşumuna yardımcı olduğunu belirterek şu hususu vurgulamaktadır:

"Bir kolektif kimliğin kurulması ancak diğer kolektif kimliklerin kurulmasıyla yani bir ilişkiler bağlamında gerçekleşeceği için genellikle 'diğerleri'nin referans alınmasıyla 'diğerleri'ne karşıt olarak üretilir. Spor, özellikle profesyonel spor 'yenilecek, alt edilecek', 'diğer(ler)ini gerektirdiği için, bu tür simge ve inanç kümelerinin üretilmesi yani türdeş olmayan bir 'biz'in içindeki gerçek farklılıkların silinerek bir 'kurmaca ulus birliği'nin kurulması için çok elverişli bir ilişkisel mekân sunar."

İşte bu alıntının sunmuş olduğu çerçeve, sporun toplumsal değerler üzerindeki etkisinin olumsuz bir veçhesini inceleme olanağının başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Sporun tarihsel süreç içerisinde üstlenmiş olduğu ve belli bir kısmının hâlen de devam ettiği olumlu işlevlerinin yanı sıra çağımızda topluma yönelik olarak sebep olduğu olumsuz etkiler de bulunmaktadır ve bunlar, son derece dikkate değerdir.

3. Sporun Toplumsal Değer ile İlişkisinde Yaşanan Kırılma

Spor ilk olarak bir boş zaman uğraşı, oyun olarak ortaya çıkmış olsa da (Golden, 2003); günümüzde bu niteliğinin sınırlarını genişletmiştir. Artık spor, ekonomi, eğitim, propaganda, ırkçılık, turizm, toplumsal cinsiyet, meslek ve örgütler gibi birçok alanla ilişki içerisindedir. Sporun en temel niteliği olan boş zaman aktivitesi olma niteliğinin sınırlarını bu denli genişletmesi, kaçınılmaz olarak sporu bir sosyal kurum olarak ele almak gerektiği anlamına gelmektedir. Sporun başlı başına bir sosyal kurum hâline gelmesi, onun çok amaçlı, çok yönlü ve oldukça etkili bir alan olarak

nitelenmesi demektir. Spor böylece evrensel bir boyut da kazanmıştır (Yetim, 2000). Sporun bu toplumsal nitelikli evrensel boyutunun etkilerini anlayabilmek için temel bir toplumsal değer belirleyicisi olan eğitimi örnek göstererek ilerleyebiliriz. Eğitim, kişilerin toplumsal değerleri kavramaları, bu değerlerin uygulanmasının, yaşanmasının ve yaşatılmasının teşvik edilmesi olarak özetlenebilecek olan ölçütlerle işleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Spor da bu mekanizma dâhilinde önemi tespit edilebilecek olan bir fenomendir. Spor, toplumun sürdürebilmesi için gerekli olan değerlerin oluşturulmasında ve bu değerlerin kalıcı hâle getirilmesinde işlevsel bir zemine oturmaktadır. Sporun özündeki nitelikler sayesinde, kişiler spor vasıtasıyla psikososyal açıdan gelişir, sosyalleşir ve topluma uyumlu bir birey olma edimi kazanırlar (Küçük; Koç, 2004). Sporun bu özelliğini bir potansiyel ya da bir imkân olarak düşünmemiz yerinde olacaktır. Mesele sporun eğitim gibi genel, kapsamlı ve etkili toplumsal değerler yerleştirme işlevi gören mekanizmalar dâhilinde bu olumlu potansiyelinin hayata geçirilebilmesidir. Ancak bu açıdan günümüzü değerlendirdiğimizde modern sporun bu olumlu potansiyel olma noktasında spor ahlâkı ile, Fair Play ile çelişen unsurları içerisinde barındırdığı göze çarpmaktadır. Althusser, modern sporun niteliklerini oluşturan ve bir anlamda da özünü teşkil eden ideolojileri, “bireysel rekabetçilik”, “şovenizm”, “milliyetçilik” ve “seks” olarak saptamaktadır (Erdoğan; Alemdar, 1994). Ancak bu tip saptamalar sporun etkisiyle ortaya çıkan ya da spor ile birlikte ortaya çıktığı iddia edilen sonuçlara odaklanmaktadır. Şovenizm ya da cinsiyetçilik gibi olgular birer sonuç niteliği taşımaktadırlar. Bu durumda sporun bu gibi hususlara nasıl yol açtığı, daha doğrusu katkı sunduğu da incelenmeyi hak etmektedir.

Spora, ortaya çıkan/çıkabilecek tüm olası olumsuzlukların tek nedeni olarak bakmak mümkün değildir fakat modern spor ile gerçekleşen bir kırılmayı ortaya koyabilmek üzere spordaki amacın içeriğinde yaşanan dönüşüme odaklanmanın gerekliliği de açıktır. Bu husus, sporda, sporun içerisinde taşıdığı değerler doğrultusunda yapıyor olmasından uzaklaşıp her ne olursa olsun kazanmanın yönlendirici bir ilke hâline gelmiş olması ile ilgilidir. Söz konusu dönüşümde, kapitalist üretim ilişki ve süreçlerinin spora da yansiyarak rekabetin ön plâna çıkıp performansın ve hiyerarşinin baskın hâle gelmesi son derece etkilidir (Bambery, 2002). Tam da bundan dolayı sporun endüstriyelleşmesi gibi bir kavram ortaya atılmıştır. Ne olursa olsun kazanma tutumunun “endüstriyelleşme” kavramıyla açıklanmasının gerekçelerini ise şu şekilde sunmak mümkündür: Sosyolojik sonuçları ve etkileri bakımından sporun bir anlamda “üretim süreci” olması, endüstriyelleşmenin seri üretim özelliğini akla getirmekte; seri üretim ve onunla bağlantılı hemen her şeyin daha çok kâr, daha fazla kazanç, daha fazla verim için yapılır hâle gelmesi ise sporun özü olan Fair Play ruhunun kaybolmasıyla paralel bir noktaya oturmaktadır.

Hargreaves (1982), modern rasyonel endüstriyel üretim biçiminin sporda da tekrarlanıyor olmasını şu hususlarla açıklamaktadır: Uzmanlaşma ve standardizasyonun aşırı artması, yönetim anlayışının bürokratikleşmesi ve hiyerarşik bir hâl alması, temel güdünün maksimum verimlilik olması, performansa niceliksel yaklaşım ve tüm bunların sağlanabilmesi adına doping ve şikeyi de içerecek şekilde birtakım yollara başvurulabilmesi, ve de nihayetinde ise üreticilerde de (yani sporu yapanlar ve yöneticilerden) tüketicilerde de (yani spor izleyici ve takipçilerinden) gözlemlenen yabancılaşma durumu. Hargreaves’in belirttiği tüm bu hususların “kazanma” amacının spor eyleminin de spordaki eylemlerin de neredeyse tek motivasyon kaynağı hâline gelmiş olması çerçevesinde döndüğünü ifade etmemiz mümkündür.

“Kazanma” motivasyonuna bu derece yer ayırmışken sporda kazanmanın önemsiz olmadığını da not düşmek gerekir. Bu çalışmadaki “kazanma”ya yönelik eleştirel bakışımız, kazanma hedefine ulaşma uğruna yaptırımı olan ya da olmayan (ama özellikle de olmayan) kural ve değerlerin çiğnenebiliyor olmasıdır. Kazanmak tek amaç ve nihai üst belirleyen olduğu zaman spor, spor olmaktan uzaklaşmaktadır. Nitekim Bourdieu (1992) kurallara bağlı kalarak kazanma istencinin Fair Play olduğunu ve Fair Play’in, zaferi ne pahasına olursa olsun kovalama bayağılığının tamamen zıt kutbunda yer alan şövalyeye bir yetenek olduğunu ifade etmektedir. Zaten denebilir ki Fair Play örneklerinin bu derece insanları şaşırtıp sevindirmesi ve de ek olarak bir de çeşitli kurum-kuruluşlar tarafından ödüllendirilmesinin nedeni, sporda kazanmanın her şey olmadığını göstermesi,

hatırlatması ve kanıtlamasıdır. Fair Play'den, âdilce oynamaktan uzaklaşıldığı ölçüde Fair Play ödüllendirilmekte ve takdir edilmektedir; çünkü Fair Play tamamen ortadan kalkarsa spor da artık spor olmaktan çıkacaktır. Nitekim Şahin (1998), spor yapmanın bugün kaybedilmiş bir değer olduğunu, sporun kurallarının kazanmaya kilitlenmiş olmasını dayanak göstererek iddia etmektedir. Buna göre sporun misyonu değişmiştir ve “her ne olursa olsun kazanmak”, “kaybetmenin her şeyin sonu olması” mantığı işlemeye başlayarak başarıya giden yolda her türlü çirkin girişim (şike, doping, şiddet) olağan sayılır hâle gelmiştir (Şahin, 1998). Bilhassa kitlelerin diğer spor alanlarına oranla daha fazla ilgi gösterdiği futbol müsabakaları, Şahin'in (1998) vurguladığı noktayı gözlemlemek açısından önemli bir alan olma niteliği taşımaktadır.

Modern sporda görülebilen her ne pahasına olursa olsun kazanma arzusu, herhangi bir hedefe ulaşmak uğruna kimi toplumsal değerlerin çığnenebileceğini göstererek kötü örnek olması bakımından toplumsal açıdan sakıncalı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şahin (1998) de haklı olarak şu soruyu sormaktadır: “...sporcular, spor ahlâk ilkelerine uygun tutum içinde olmadıkları zaman, olumsuz sonuçların daha geniş toplumsal olaylara yol açacağı, toplumu dönüştüren bir etkinlik içinde olduklarının bilincinde midirler?” İşte bu noktada “ahlâksızlığı meşrulaştırma” (Gürpınar, 2015) kavramı önem kazanmaktadır. Ahlâksızlık, menfaat uğruna, bir hedefe ulaşmak uğruna hakeme yalan söylemenin, sözgelimi “topun kim tarafından çıktığının dürüstçe belirtilmemesinin kabul edilebilir görülmesi” yoluyla meşrulaştırılmaktadır (Bandura, 1999). İşte bu örneğe benzer birçok örnekte de gözlemlenebilecek olan meşrulaştırma mekanizması, spordan topluma doğru gerçekleşen olumsuz bir değer transferi olma işlevini de görebilmektedir. Burada bir kötü örnek teşkil etme durumu söz konusudur. Kişinin, yetişkin çevresindeki normlara ve değer yargılarına uyumlanarak bir davranış kalıbı oturtması sosyalleşme ise (Binbaşıoğlu, 1982) ve sosyalleşme, kişinin grup normlarını öğrendiği ve bu normlara uyumlandığı süreci işaret ediyorsa (Aslantürk; Amman, 2000), toplumsal anlamda kötü örnek teşkil edebilecek durumların etkileri de aynı oranda olumsuz olacak demektir. Bunu profesyonel spordaki ahlâksızlığın meşrulaştırılmasının amatör spora yansması yoluyla toplumsal etkide bulunması biçiminde düşünmek mümkündür. Çocuğun ilk çağlarında ahlâksızlığın meşrulaştırılmasını öğrenmesi, kişiliğini etkileyecek bir nitelik arz edebilecektir. Bunun haricinde ise spor takipçileri, izledikleri müsabakalarda ahlâksızlığın meşrulaştırıldığını görerek hayatlarının herhangi bölümünde karşılaştıkları ahlâksızlıkları normalleştirme yoluna gidebilecekler ve hatta böyle uygulamalara kendileri de imza atabileceklerdir.

Ahlâksızlığın meşrulaştırılması konusu için Gürpınar'ın (2015) belirtmiş olduğu “avantajlı karşılaştırma” kavramı önemlidir. Bu kavram, “kınanması gereken suç teşkil eden davranışların önemsizmiş gibi gösterilmesi”ne (Gürpınar, 2015) gönderme yapmaktadır. Ahlâksızlığın meşrulaştırılmasına benzer bir mekanizma işlemektedir burada da. Daha kötü olan örneğin gösterilerek, belli bir davranışın daha kötü olan davranıştan daha iyi olması iddiasıyla belli bir normalleştirme söz konusudur. Örneğin argo dil, fiziksel şiddetin daha kötü seçenek olduğunun öne sürülmesi yoluyla normal ve meşrû gibi gösterilebilmektedir (Boardley; Kavassanu, 2007). Bu durum, toplumsal ilişkilerde de benzer bir normalleştirme mekanizmasının ortaya çıkmasına ya da var olan bir normalleştirme doğa sayılıp yerleşiklik kazanmasına hizmet edebilecektir.

4. Sonuç

Tarihsel gelişimi itibariyle değerlendirip göz önünde bulundurduğumuzda açıktır ki spor, her şeyden önce eğlence, kaynaşma gibi amaçları ön plana çıkaran bir oyundur. Bu şekilde oyun, başlı başına bir sosyalleşme yöntemi işlevi görmektedir. Spor, modern dönemde endüstriyelleşme sürecinin âdeta bir yansması biçiminde yaşanan belli kırılmalar sonucunda, içerisinde aşırıya kaçan rekabet, kazanma hırsı, başarı için ahlâksızlığın meşrulaştırılması gibi değişkenleri barındırır hâle gelse de özündeki amaç, centilmenlik, keyifli vakit geçirme, dayanışma gibi nitelikler olduğundan, olumsuz olarak nitelendirilebilecek değişkenleri doğası gereği gölgede bırakabilmektedir. Sporun doğasındaki bu olumsuzluk, sporun değerleri/etik unsurları öğretmede elverişli bir araç konumunun hâlâ korunduğunun bir göstergesidir. Diğer yandan hem bedensel hem de zihinsel gelişime sunduğu katkılar göz önünde bulundurulduğunda, spor diğer bütün yöntemlerden bir adım daha öne çıkma

imkânını içerisinde barındırmaktadır. Sonuç itibariyle spor, kişilerin değerler/etik unsurlar kazanmasında oldukça önemli bir role sahiptir. Günümüzde sporun sürekli evrimleşerek geldiği nokta ise bu sınırları aşmıştır. Spor, bir araç olmanın ötesine geçip, kişilerin kendilerini gerçekleştirme ve süreklilik arz eden kaliteli bir yaşama kavuşabilmesi açısından bir amaç konumunu da işgal etmeyi başarmıştır. Özellikle gelişen teknolojiyle birlikte yaygınlık kazanan medya araçları, reklam sektörü, sponsorluk anlaşmaları ve bunlara benzer alanların vaat ettiği astronomik ücretler, sporun seyrinin; takımların, sporcuların ve seyircilerin ise spora bakışlarının tamamıyla değişmesine neden olmuştur.

Sporun, en temelinde bir oyun olduğu ve her oyunun doğası gereği olumsuzluğu gölgede bırakan niteliği deformasyona uğrama yönünde evrimleşmeye başlamış, zirveye çıkmak ve orada kalmak ne pahasına olursa olsun birincil amaç hâline gelmiştir. Dolayısıyla sporun geldiği nokta, onun artık bir değerler/etik unsurlar eğitimi için elverişli bir araç olup olmadığı şüphesini gündeme getirmektedir. Hemen her konuda olduğu gibi, endüstriyelleşme, bu alanda da kişisel ve toplumsal ahlâkı Kantçı bir ahlâkın tam zıddına doğru sürüklenme yönünde epey mesafe kat etmiş ve sporun kişilere vaat ettiği birçok değerini üzerini örtmüştür. Bu noktadan sonra sporun değerler/etik unsurlar kazanmada/kazandırmada üstlendiği işlevsellik tartışmalı hâle gelmiştir. Sporun toplumsal değerlerin üretilmesine, öğrenilmesine ve kanıksanmasına sunduğu katkıyı endüstriyel sporun baltaladığını ifade etmek artık mümkündür.

KAYNAKÇA

- Amman, M. T. (2000), “Spor Sosyolojisi”, *Spor Sosyal Bilimler*, H. Can İkizler (ed.), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arıpınar, E., Donuk, B. (2011), *Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar*, Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Aslantürk, Z., Amman, T. (2000), *Sosyoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bamberg, C. (2002), “Marksizm ve Spor”, *Birikim*, sayı: 158, ss. 82-93.
- Bandura, A. (1999). “Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities”, *Personality and Social Psychology Review*, Cilt:3, Sayı: 3, ss. 193-209.
- Bayar, P. (2003), “Spor Yapan ve Yapmayan Bayanların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması”, *Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 3, ss. 133-143.
- Bilgin, N.(1995), *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Binbaşoğlu, C. (1982), *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi.
- Boardley, I. D., Kavassanu, M. (2007). “Development and Validation of the Moral Disengagement in Sport Scale”, *Journal of Sport and Exercise Psychology*, Cilt: 29, Sayı: 5, ss. 608-628.
- Bourdieu, P. (1992), *Sociology in Question*, çev. Richard Nice, London: Sage Publications.
- Bradshaw, Y., Healey, J.F., Smith, R. (2001). *Sociology for a New Century*, Pine Forge Press.
- Coakley, J. (2001), *Sport in Society: Issues and Controversies*, Seventh Edition, New York: The McGraw-Hill Companies Inc.
- Demirbolat, A. (1988), *Toplum ve Spor*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Demirhan, G. (2014), “Sportif Değerler ve Eğitim”, *Toplum ve Hekim*, Cilt: 29, Sayı: 5, Eylül-Ekim 2014, ss. 351-355.
- Dökmen, Ü. (2002), *Varolmak, Gelişmek, Ulaşmak*, İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Erdemli, A. (2008), *Spor Yapan İnsan*, İstanbul: E Yayınları
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (1994), *Dünyanın Çarpık Düzeni: Uluslararası İletişim*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Erkal, M. E., Ayan, D., Güven, Ö., (1998), *Sosyolojik Açardan Spor*, Üçüncü Basım, İstanbul: Der Yayınları.
- Fichter J. (1990), *Sosyoloji Nedir*, çev. Nilgün Çelebi, Konya: Selçuk Ü. Yayınları,
- Golden, Mark (2003), *Sport in the Ancient World from A to Z*, London: Routledge.

- Grössing, S. (1991), *Beden-Spor-Hareket "Spor Pedagojisinin Temel Kavramları, Bedensel Eğitimin Anlam Değiştirilmesi"*, 1. *Eğitim Kurumlarında Beden Eğitimi ve Spor Sempozyumu*, Milli Eğitim Bakanlığı Okul İçi Beden Eğitimi Spor ve İzcilik Dairesi Başkanlığı, (çev. Adnan Orhon, Metin Sayın), İzmir: Milli Eğitim Basımevi.
- Gürpınar, B. (2015), "Sporda Ahlakтан Uzaklaşma Ölçeği Kısa Formunun Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Ankara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: ss. 57-64
- Halstead, J. M., Taylor, J. M. (1996), *Values in Education and Education in Values*, London: The Falmer Press.
- Hargreaves, J. (1982), "Theorising Sport: An Introduct", *Sport, Culture, and Ideology*, (ed.) Jennifer Hargreaves, London: Routledge, Kegan& Paul, ss. 1-29.
- İmamoğlu, A.F. (1992), "İkibinli Yıllara Doğru Türk Sporü Üzerine Bazı Gözlemler", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 9-10.
- Kale, R. (1994), "Toplum ve Olimpik Başarı", *Türkiye ve Olimpiyat Sempozyumu*, İstanbul, 17-18 Kasım 1994.
- Kant, I. (1982), *Ahlak Metafiziklerinin Temellendirilmesi*, çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kerkez, F. İ. (2012), "Sağlıklı Büyüme İçin Okulöncesi Dönemdeki Çocuklarda Hareket ve Fiziksel Aktivite", *Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 1, ss. 34-42.
- Kurt, M. (2004), "Spor-Toplum ve Ötesi", *Özgür Üniversite Forumu*, Sayı: 25, Ocak-Mart 2004, ss.131-140.
- Küçük, V., Acet, M. (2002), "Bir Kişilik Özelliği Olarak Suçluluk ve Sporla İlişkisi", *DPÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, ss. 369-375.
- Küçük, V. ve Koç, H. (2004), "Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 10, s. 131-141.
- Mengüşoğlu T. (1983), *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mutlu, E. (1996), "Avrupa'yı Salladık, İngiltere'yi Sarsacağız: Futbol, Milliyetçilik ve Şiddet", *Cogito*, Sayı: 6-7: Şiddet, Kış-Bahar.
- Onbaşlı, Ü. (2002), "Etik, Ahlak ve Değerler", *US Düşün ve Ötesi*, Yaz 2002, s. 168-172.
- Öz güven, İ. E. (1994), *Psikolojik Testler*, Ankara: Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Eğitim Merkezi.
- Şahin, M. (1998), *Spor Ahlakı ve Sorunları –Felsefi Bir Çalışma–*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Talimciler, A. (2015), *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporü*, İkinci Basım, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Yetim, A. A. (2000), "Sporun Sosyal Görünümü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı:1, s. 63-72.

Extended English Summary

It is obvious that the sport is a social phenomenon, taking into consideration that how the concept of sport come to existence and come until today through which phases. Thus sport is extensive field that closely related with such as culture, sociology, philosophy, politics and so on. Therefore there is a value transfer between both sport to society and society to sport. While society's influence on sport which is brought into existence by society is more explicit, sport's influence on society is more complex research subject to deal with. In this respect this study deals with the area of sport's impact on society and focuses on the discussion of how sport influences "social values".

'Value' is a concept that predominantly being discussed by sociological and philosophical contexts from past to present. At individual level 'value' come to mean moral and material everything that effects anybody positively or negatively. When we considered from this point of view the concept of value has a content that matters for generating the culture of living together. Common values that shared by society can hold together people and this respect values matter for

the culture of living together. By extension due to establishing certain values there are educational and adopting efforts for composing social culture. There are many educational methods to adopting values but on the other hand certain phenomenons could be functional in this sense. From this point of view it is obvious that sport can be regarded as functional phenomenon for educational and adopting purposes.

In order to conduct the discussion of how sport effecting social values and which values being transferred at this process, it is necessary to designate the concept of value in sport. Sporting contains in itself values such as self-confidence, competitive spirit, justice, solidarity. And there is a notion called “sport ethics” which points out discussions over sport’s positive sides in social sense. Sport ethics closely related to the philosophy of ethics and it is impossible to take sport ethics separately from philosophy of ethics. Accordingly, as Kant point it out, being good, good will is good in itself freely from the consequence or success. When viewed from this aspect fair play can be regarded as competing without cheating.

Fair play, in other words competing without cheating, deserves deep consideration. If we look from the viewpoint of Kant’s philosophy of ethics, it can be said that fair play is at the core of the sports rather than a simple method. Such a sport ethics understanding is very crucial for this study. That is to say, fair play is not one of the methods that can be used just about to win; it is meaning of the sport all by itself. So every aberration from the fair play means that sport is no longer a “sport” in a real sense from the point of this study’s “sport ethics” view. In this way it can be said that sport in its real sense have positive impact on society and social values. However at the practice level, the attitude of “winning at all costs” becomes prominent today. In this sense, winning acquired qualification which precludes fair play.

The main reasons of sport’s current position can be found the discussion which called “industrialization of sport”. As almost everything which industrialized, result oriented attitude dominates relevant processes. For example costs of sponsorship agreements and transfer market budgets show the level of this industrialization. Taking into consideration that, cost of lose increases in direct proportion to industrialization. In the given circumstances winning imposes itself as a necessity. Thus, “winning at all costs” attitude seen as as if it is at the core of sport. In fact on the contrary this means jeopardizing the core of sport. And because of winning at all costs contains “winning disgracefully”, sporting activity can be serve to justification of immorality. Fair play awards is perhaps one of the most significant examples; athletes or sporters who competes with fair play being rewarded. Fair play awards gain reputation to the extent moving away sport’s core values. When viewed from this aspect it is obvious that sport’s positive effect on society can be questioned. This study’s sport ethics view shows that actually there is no need to reward fair play in sport; fair play already exists at the core of sport processes. But current result oriented winning at all costs attitude has led to this situation which fair play regarded as exception in sport. As a result, industrialization of sport and “to win at all costs” attitude leads to the justification of immorality. Thus the nature of value transfer between sports to society has changed dramatically.